

TÀPIES
ART I
ACT
IVISMIE

CATALÀ

ÍNDEX

Tàpies. Art i activisme

Àmbits:

1. **El despertar de la consciència política**
 - 1.1 La Caputxinada
 - 1.2 Tàpies i Pere Portabella
 - 1.3 Tancada a Montserrat
 - 1.4 El Congrés de Cultura Catalana

2. **A París, *engagé***
 - 2.1 París, anys 50

3. **Del 7 de novembre a l'11 de setembre**
 - 3.1 El mosaic de l'11 de setembre a Sant Boi

4. **Lluita, cultura i socialisme**

5. **Tàpies i els drets humans**

6. **Catalunya endavant**
 - 6.1 La coberta de l'Estatut de Catalunya del 2006

Tàpies. Art i activisme

Antoni Tàpies (Barcelona, 1923-2012) va ser un creador compromès amb les causes progressistes, catalanistes i humanitàries del seu temps. Guiat per un ferm ideari avantguardista, per a Tàpies tot veritable gest artístic s'enllaça orgànicament amb les lluites socials i polítiques emancipadores de la societat. L'art, així, és una eina per combatre les forces retrògrades que, sota diferents aparences, Malden per dominar i oprimir la realitat.

El compromís de Tàpies es va intensificar a través de l'activisme social i cultural al costat dels moviments antifranquistes de la dècada del 1960. La Caputxinada o la Tancada d'intel·lectuals a Montserrat el van portar a iniciar un camí de lluita catalanista i de progrés, la qual va fer eclosió durant els anys de la transició, quan es va implicar en esdeveniments centrals de l'època, com el Congrés de Cultura Catalana i la Marxa de la Llibertat, o es va aliar amb moviments polítics, com l'Assemblea de Catalunya i el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC).

Amb el retorn de la democràcia, Tàpies va ampliar la defensa dels drets humans a diferents causes del món —Xile, Sud-àfrica, Bòsnia—, alhora que donava suport a totes aquelles iniciatives que contribuïen a la construcció de la Catalunya contemporània en el pla polític, social o cultural.

1 El despertar de la consciència política

A mitjan de la dècada del 1960, Antoni Tàpies va iniciar una nova etapa de creixent compromís amb els moviments polítics antifranquistes a Catalunya. La participació a la Caputxinada va ser una presa de consciència de l'existència d'un context transversal i actiu en defensa de tots aquells valors en els quals sempre havia cregut íntimament: la defensa de la democràcia, la cultura, la pau, l'espiritualitat. Valors que es troben i es propaguen en la dimensió de la catalanitat, que sempre va defensar com a cristallització de tots els seus anhels. Així, fins a la mort del dictador, Tàpies va formar part dels principals moviments de reivindicació col·lectiva —la Caputxinada, la Tancada d'intel·lectuals a Montserrat, el Congrés de Cultura Catalana—, i va realitzar portades de discs i edicions d'autors del país o diferents obres en homenatge a Catalunya, com *Suite Catalana*, el 1972, o *Als mestres de Catalunya*, el 1974.

1.1 La Caputxinada

La participació d'Antoni Tàpies a la Caputxinada, els dies 8 i 9 de març de 1966, va marcar decisivament l'evolució de la seva trajectòria personal i artística. Hi accedí de la mà del cineasta Pere Portabella, qui va contribuir a la mobilització d'intel·lectuals del país, com Jordi Rubió, Maria Aurèlia Capmany, Pere Quart o Albert Ràfols-Casamada, per donar suport a l'assemblea fundacional del Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona (SDEUB) al convent dels Caputxins de Sarrià. La tarda del 8 de març es congregaren més de 450 persones en un acte interromput per les forces de seguretat, que encerclaren el recinte. Sota l'auspici de la comunitat caputxina, moltes de les persones participants es van tancar al convent, on es van entaular debats i es van realitzar activitats, germen del moviment catalanista i antifranquista dels anys finals de la dictadura. El 9 de març estudiants i intel·lectuals, entre ells Antoni Tàpies, foren detinguts i multats.

La Caputxinada va empènyer Tàpies a iniciar la redacció de les seves memòries —*Memòria personal. Fragment per a una autobiografia*—, on constata la intensificació del seu activisme a favor dels moviments socials, catalanistes i progressistes.

1.2 Pere Portabella i Antoni Tàpies

Pere Portabella (Figueres, 1927) jugà un paper cabdal en el despertar de la consciència política d'Antoni Tàpies. Escultor de vocació, la seva amistat amb Tàpies es remuntava a l'època de *Dau al Set*, es va perllongar fins a l'inici de la seva trajectòria com a cineasta, al capdavant de la productora Films59, i es va fer encara més estreta en tornar de l'exili italià. Antoni Tàpies va fer el cartell principal de la pel·lícula *No compteu amb els dits* (1967), amb guió de Joan Brossa i banda sonora de Carlos Santos. Malgrat que originalment el cartell era en llengua catalana, la censura va forçar que es traduís al castellà. L'any següent, Tàpies va intervenir com a actor a *Nocturn 29* —el títol del film evocava els anys de dictadura—, juntament amb Lucia Bosé o Antonio Saura, amb els quals va protagonitzar una escena d'aquesta pel·lícula que tenia guió de Joan Brossa i música de Josep Maria Mestres Quadreny.

1.3 La Tancada d'intel·lectuals a Montserrat

El 12 de desembre de 1970 prop de tres-cents intel·lectuals es van tancar al monestir de Montserrat per protestar contra el procés de Burgos, el consell de guerra que havia condemnat a mort sis militants d'ETA per l'assassinat del cap de la Brigada Político-social de Guipúscoa. La iniciativa provenia de la Comissió Coordinadora de Forces Polítiques de Catalunya i també de la Taula Rodona, el portaveu de la qual era Pere Portabella, que va ser l'ànima de l'esdeveniment. Antoni Tàpies se sumà a la crida, juntament amb artistes i professionals de la cultura com Josep Guinovart, Oriol Bohigas, Jaime Camino, Eugenio Trias, Guillermina Motta, Alexandre Cirici o Joan Brossa, entre d'altres. Al pintor se li va encomanar la missió de portar Joan Miró a la trobada, que va coincidir amb el dia que tenia lloc l'acte de donació d'un mural, realitzat amb Josep Royo, a la Creu Roja de Tarragona.

Amenaçats per l'assalt de les forces d'ordre, els participants es tancaren tres dies a Montserrat, fins el 14 de desembre, per debatre sobre l'estat del país en aquell moment i el seu futur, i constituïren l'Assemblea Permanent d'Intel·lectuals Catalans, que tingué un paper destacat en la creació de l'Assemblea de Catalunya i el Congrés de Cultura Catalana. Es va redactar també un manifest que reivindicava l'amnistia política, les llibertats democràtiques i el dret a l'autodeterminació.

1.4 El Congrés de Cultura Catalana

Sorgit a iniciativa de l'Assemblea Permanent d'Intel·lectuals Catalans i del Col·legi d'Advocats de Barcelona, el Congrés de Cultura Catalana (CCC) va suposar una mobilització popular històrica que aglutinà diferents sectors de la societat catalana entre els anys 1975 i 1977. El Congrés tenia com a objectius principals la normalització de la llengua catalana i la defensa dels drets fonamentals de la seva gent, mitjançant una anàlisi de vint-i-cinc àmbits diferenciats, com ara la llengua, el dret civil, l'agricultura, la indústria, les arts plàstiques, la ciència o el territori. Cada sector va organitzar els seus propis debats i va presentar conclusions en diferents poblacions dels Països Catalans, que van mobilitzar més de dotze mil ciutadans.

Antoni Tàpies hi participà com a autor del cartell general del congrés, juntament amb Joan Miró i Antoni Subirachs, i també dels cartells d'altres esdeveniments paral·lels, com el Congrés de la Joventut Catalana o el festival Cançons del Món per a un Poble, a l'estadi del Futbol Club Barcelona, amb la participació de Raimon, Lluís Llach o Leo Ferré.

2 A París, *engagé*

Durant els anys seixanta del segle XX, l'art combatiu d'Antoni Tàpies contra el franquisme va tenir un altaveu privilegiat a París, en el marc de les seves exposicions a la Galerie Maeght. A les mostres del 1967, 1972 i 1974 va realitzar com a reclam grans cartells que es van exhibir per la ciutat, amb missatges contestataris, que haurien estat impossibles de mostrar a l'Espanya franquista, com les quatre barres o la consigna «assassins». Símbols i proclames que desplegava a les exposicions a través d'obra pictòrica, objectual o gràfica, així com en publicacions específiques de la galeria, com ara *Derrière le Miroir*. La senyera com a símbol reivindicatiu va ocupar un lloc especial en l'homenatge a Joan Miró al Moulin de la Galette, en l'exposició d'aquest al Grand Palais de París el 1974, la qual convocà un grup representatiu d'artistes i intel·lectuals catalans.

2.1 París, anys cinquanta

Antoni Tàpies coneixia bé la ciutat de París, on havia realitzat una estada de sis mesos entre el 1950 i el 1951, després d'haver obtingut una beca d'estudis de l'Institut Francès de Barcelona. S'instal·là primer al Col·legi d'Espanya de la ciutat universitària i, posteriorment, al barri de Saint Cloud, París, on, durant l'estada, es va relacionar amb els seus companys catalans, el seu cosí, Modest Cuixart, i Enric Tormo. A París, freqüentà també el poeta i diplomàtic João Cabral de Melo, col·laborador de *Dau al Set*, que l'introduí en lectures filocomunistes de Karl Marx, Friedrich Engels, Roger Garaudy, Henri Lefebvre o Jean Kanapa. La seva obra parisenca expressa de manera explícita les seves preocupacions sobre l'opressió i alienació de l'home en el marc del capitalisme i la dictadura —*Personatges i reixes* (1950), *Ells acusen* (1951) i la sèrie *Història natural* (1951)—, i el seu interès cap a poetes compromesos, com Federico García Lorca o Rafael Alberti. Inquietuds que va compartir epistolament amb el seu amic i poeta Joan Brossa, que va romandre a Barcelona.

3 Del 7 de novembre a l'11 de setembre

Antoni Tàpies va ser un dels artistes més implicats en l'Assemblea de Catalunya, la plataforma unitària que aglutinà, entre el 1971 i el 1977, l'oposició catalana política i social contra la dictadura del general Franco. Es va fundar el 7 de novembre de 1971 en una reunió constituent al convent de Sant Agustí de Barcelona que va aplegar més de dues-centes persones. Per sufragar les multes als organitzadors, Antoni Tàpies va crear un gravat amb el número 7, que al seu torn era una translació gràfica de l'obra *7 de novembre*, una pintura de grans dimensions realitzada el 1971 per commemorar la fundació de l'Assemblea de Catalunya, que des del 2005 està dipositada al Parlament de Catalunya. Amb motiu de la commemoració del cinquè aniversari de la creació de l'Assemblea de Catalunya, Tàpies va realitzar una nova edició del gravat original.

Tàpies col·laborà en molts actes organitzats per l'Assemblea de Catalunya, com les manifestacions en favor de l'amnistia als represaliats polítics i contra la pena de mort, o en el cartell de la Marxa de la Llibertat, la gran concentració multitudinària que el 1976 transità per tots els pobles de Catalunya reivindicant l'amnistia, el dret a l'autodeterminació i la represa de l'Estatut de Núria del 1932. Anys més tard Tàpies va ser autor, junt amb Joan Gardy Artigas, de l'enorme mosaic commemoratiu de la darrera gran manifestació organitzada per l'Assemblea de Catalunya: la celebració de l'11 de setembre a Sant Boi l'any 1976.

3.1 El mosaic de l'11 de setembre a Sant Boi

El mosaic d'Antoni Tàpies en col·laboració amb Joan Gardy Artigas es va inaugurar el 13 de març de 1983, en homenatge a la històrica Diada de Sant Boi de l'11 de setembre de 1976. Tàpies va dissenyar les quatre barres en forma de fletxa, com a símbol de projecció de futur, sobre una gran S i la inscripció «11 de setembre». El ceramista Joan Gardy Artigas, fill de Llorenç Artigas, es va encarregar de treballar amb l'artista la translació de l'obra preparatòria al mosaic, format per peces de marbre i gres. El mosaic, amb unes dimensions de deu per quinze metres, es va col·locar en una gran plaça dissenyada per l'arquitecte Miquel Roa.

La Diada del 1976, que va tenir Pere Portabella com un dels principals organitzadors, va ser una iniciativa de l'Assemblea de Catalunya per mobilitzar el poble català en la primera celebració de la Diada des de la mort de Franco. Amb Adolfo Suárez acabat d'arribar al poder, es va negociar amb el Governador Civil de Barcelona que se celebrés a Sant Boi, que és on es troba la tomba de Rafael Casanova, i on finalment s'hi reuniren més de trenta mil persones.

4 Lluita, cultura i socialisme

Partidari de la unitat entre cultura i acció política, Antoni Tàpies trobà en el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) el partit que millor representava els seus ideals. N'admirava la resistència soferta pels seus militants durant les dècades del franquisme a la clandestinitat i la representació de la unitat de les esquerres catalanes. Amb motiu del 40è aniversari de la fundació del PSUC, l'any 1976, Tàpies realitzà de manera espontània, com a homenatge, l'obra *PSUC XL Aniversari*, que es va convertir en l'emblema de la formació política i en l'obra que en presidia els actes oficials, i també va fer la coberta de la publicació *Catalunya i la ruptura*, del dirigent del partit legalitzat l'abril del 1977, Gregorio López Raimundo.

Tàpies col·laborà també en les dues revistes oficials del PSUC, *Treball* i *Nous Horitzons*, a través d'obres i escrits. Així mateix, realitzà homenatges a la Internacional —de la qual formava part el PSUC com a secció catalana— i a referents intel·lectuals com Gramsci i Marx. De la mateixa manera, col·laborà amb la Comissió de Cultura del PSUC, per a qui va realitzar el cartell de l'homenatge a Miquel Martí i Pol, *Ara és demà*, i la coberta dels textos de les taules rodones de la trobada *Lluita, Cultura i Socialisme*, celebrada a la seu del Col·legi d'Advocats de Barcelona el 10 de febrer de 1978, i que comptà amb les intervencions de diferents intel·lectuals, com Carles Bohigas, Gregorio López Raimundo, Rafael Ribó, Raimon i el mateix Antoni Tàpies.

5 Tàpies i els drets humans

Amb l'adveniment de la democràcia a l'Estat espanyol, Antoni Tàpies va ampliar el seu rang de militància en causes polítiques i antirepressives en l'àmbit internacional. Hi va haver pocs conflictes dins la història contemporània als quals Tàpies no va prestar la solidaritat del seu gest artístic. Es va solidaritzar amb la lluita contra les dictadures de Xile i l'Uruguai i el clam d'amnistia contra els presos polítics; a l'Àfrica, s'expressà contra l'apartheid a Sud-àfrica en diferents ocasions, contra el racisme i contra la fam al continent, i va col·laborar amb Unicef i la Creu Roja. Es mostrà partidari de la llibertat dels pobles oprimits i participà en les moltes manifestacions per la pau que es dugueren a terme a escala mundial en el curs dels anys vuitanta i noranta, especialment durant la guerra dels Balcans. També participà en campanyes socials i polítiques rellevants en l'àmbit català i espanyol, com la lluita contra l'ingrés a l'OTAN o contra la implantació de centrals nuclears.

6 Catalunya Endavant

Per a Antoni Tàpies, Catalunya representava l'encreuament d'uns valors polítics, socials, espirituals i científics que coincidien amb la seva mirada humanística i transformadora del món. Per aquest motiu, sempre que va poder, l'artista no va dubtar a col·laborar en les iniciatives culturals i socials que es dugueren a terme durant els anys de la recuperació democràtica a Catalunya i de la fundació de la Catalunya contemporània.

Va fer obres per als mitjans de comunicació (TV3, *Avui*), entitats cíviques (Síndic de Greuges), festes populars (la Mercè), també per a organitzacions literàries (PEN, Plataforma per la Llengua) i efemèrides històriques (el mil·lenari de Catalunya, el segon mil·lenari de Tortosa, 500 anys del llibre en català). Va estar especialment implicat en manifestacions ecologistes per a la salvaguarda del Montseny. Així mateix, participà en nombroses campanyes de difusió de la cultura catalana al món, a Nova York, Berlín, França o Itàlia.

6. 1 La coberta de l'Estatut de Catalunya del 2006

En un dels seus darrers actes compromesos, l'any 2006 Tàpies prestà el seu gest artístic per a la coberta de l'Estatut de Catalunya, que simbolitza un dels esdeveniments que més han marcat la realitat política i social catalana actual. Sota les lletres tremolenques, però convençudes, que emergeixen a la cara visible del que es votà com «la norma institucional bàsica de Catalunya», el pintor emprà la lletra S com a signe visual, talment com ho havia fet en el mosaic de l'11 de setembre de Sant Boi: la S que conjunta calma i acció, seny i rauxa, determinació i ardor, els principals atributs duals d'un poble, els quals el pintor maldà, durant la seva trajectòria, per representar com a símbol, des de la unitat del gest artístic.